

ઘોરણી : 11

અર્થશાસ્ત્ર

પાઠ : 8

આર્થિક સુધારાએ

સ્વાધ્યાત્મ

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના જવાબનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

(1) ભારતમાં આર્થિક સુધારા ક્યા વર્ષથી અમલમાં આવ્યા ?

(A) ઈ.સ. 1947

(B) ઈ.સ. 1951

(C) ઈ.સ. 1991

(D) ઈ.સ. 1980

(2) ભારતમાં FEMAનો કાયદો ક્યા વર્ષે આવ્યો ?

(A) ઈ.સ. 1973

(B) ઈ.સ. 1980

(C) ઈ.સ. 1991

(D) ઈ.સ. 1999

(3) નીચેનામાંથી કયો ઉદ્યોગ જાહેર ક્ષેત્ર માટે હવે અનામત છે ?

(A) ખાતર

(B) ટેલિવિઝન

(C) મોટરકાર

(D) રેલવે

(4) આયાત થતી વસ્તુ જેવી વસ્તુનું ઉત્પાદન દેશમાં કરવામાં આવે
તેને શું કહેવાય ?

(A) ખાનગીકરણ

(B) ઉદારીકરણ

(C) આયાત અવેજીકરણ

(D) વૈશ્વિકીકરણ

(5) વિદેશી કંપનીઓ દ્વારા દેશમાં કરવામાં આવતા મૂડીરોકણને શું
કહે છે ?

(A) FERA

(B) FEMA

(C) FDI

(D) NRI

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ આપો .

(1) FERAનું પૂર્કું નામ આપો.

➤ **FERAનું પૂર્કું નામ : Foreign Exchange Regulation Act.**

(2) FEMAનું પૂર્કું નામ આપો.

➤ **FEMAનું પૂર્કું નામ : Foreign Exchange Management Act.**

(3) FDIનું પૂર્કું નામ આપો.

➤ **FDIનું પૂર્કું નામ : Foreign Direct Investment.**

(4) ઉદારીકરણનો અર્થ આપો.

➤ રાજ્ય અંકુશિત અર્થવ્યવસ્થામાં ખાનગી ક્ષેત્રને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ કરવાનો વ્યાપ વધે તે પ્રક્રિયાને ઉદારીકરણ કહે છે.

(5) વૈશ્વિકરણનો અર્થ આપો.

➤ વૈશ્વિકરણ એટલે દેશના અર્થતંત્રને વિશ્વના અર્થતંત્ર સાથે વધુ ને વધુ સાંકળવાની પ્રક્રિયા.

(6) FII નું પૂરું નામ આપો.

➤ FII નું પૂરું નામ : Foreign Institutional Investment.

પ્રશ્ન : 3 નીચેના પ્રશ્નોના ટ્રંકમાં જવાબ આપો.

- (1) આર્થિક સુધારાનો અર્થ આપો. આર્થિક સુધારાનાં પાસાં જણાવો.
- રાજ્યના અંકુશવાળી આર્થિક નીતિઓ જ્યારે બજાર આધારિત, ખાનગી માલિકી અને નિર્ણયના સ્વાતંત્ર્યવાળી મુક્ત અર્થવ્યવસ્થામાં બદલવામાં આવે ત્યારે તે આર્થિક સુધારા તરીકે ઓળખાય છે. આર્થિક સુધારાનાં પાસાં :
- (1) ઉદારીકરણ, (2) ખાનગી કરણ અને (3) વૈશ્વિકીકરણ .
- (2) **MRTP** એકટનું પૂરું નામ આપો. આ કાયદો શા માટે ઘડાયો ?
- MRTP એકટનું પૂરું નામ છે: Monopolise and Restrictive Trade Practices. MRTP એકટ ઇજારાશાહી અને વેપાર નિયંત્રિત કરતી પ્રવૃત્તિ રોકવા 1969માં

થયો હતો. તેનો ઉદેશ સાધનોની ન્યાયી ફાળવણી અને નાના તથા મધ્યમ કદના ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહિત કરવાનો હતો. ઉદારીકરણની નીતિ અપનાવ્યા પછી આંતરરાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગો સામે ટકવા દેશના ઉદ્યોગોને સક્ષમ બનાવવા ઈ. સ. 2002માં MRTP Act ને સ્થાને Competition Act લાગુ કરાયો.

(3) વિમૂડીકરણનો અર્થ આપી તેના પ્રકારો જણાવો.

➤ સરકાર જાહેરક્ષેત્રના પોતાની માલિકીના શેર ખાનગીક્ષેત્રને વેચે તેને વિમૂડી

કરણ કહેવામાં આવે છે. વિમૂડીકરણ બે પ્રકારે થાય છે :

(1) જાહેર હરાજુથી શેરનું વેચાણ : કાયદામાં જણાવેલ વ્યક્તિઓ જાહેર ક્ષેત્રના ઉદ્યોગોના શેર ખરીદે છે.

(2) વ્યુહાત્મક રોકાણ : રાજ્ય જહેર ક્ષેત્રના શેર કોઈ સંસ્થાને વેચે છે.

(4) ભારતમાં 1991માં આર્થિક સુધારા કરવાની ફરજ શાથી પડી ?

➤ ભારતમાં ઈ. સ. 1991માં વિદેશી ચલણની કટોકટી સર્જાઈ. કુગાવાજન્ય દબાણો સર્જાયાં અને રાજકોષીય ખાધ વધતી ગઈ. આ કટોકટીમાંથી બહાર નીકળવા ભારતે આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાંભંડોળ (IMF) પાસેથી લોન લેવી પડી હતી. આ લોનની એક શરતના ભાગરૂપે દેશને આર્થિક સુધારા કરવાની ફરજ પડી હતી.

(5) વિદેશી સંસ્થાકીય મૂડીરોકાણ સમજવો.

➢ જ્યારે વિદેશી રોકાણકર્તા દેશમાં વસ્તુ કે સેવાના ઉત્પાદનમાં કે ધંધાની સ્થાપનામાં મૂડીરોકાણ કરવાના બદલે દેશના નાણાંબજાર કે મૂડીબજારમાં શેર કે બોન્ડની ખરીદી માટે મૂડીરોકાણ કરે છે, તેને વિદેશી સંસ્થાગત મૂડીરોકાણ કહેવામાં આવે છે. વિદેશ સંસ્થાગત મૂડીરોકાણ કરનારે વિદેશી સંસ્થાગત રોકાણ કર્યા તરીકે દેશમાં નોંધણી કરાવવી પડે છે. દેશમાં મોટે ભાગે આવાં રોકાણો વિદેશી બોન્ડો, વીમાંકંપનીઓ, પ્ર્યુચ્યલ ફંડ વગેરેમાં હોય છે. આવાં રોકાણો દેશના અર્થતંત્રમાં અસ્થિરતા સર્જી શકે છે, કારણ કે વિદેશી સંસ્થાઓ જેટલી ઝડપથી ગેરબજારમાં નાણાં રોકે છે એટલી જ ઝડપથી પોતાનાં રોકાણો પાછા ઘેંચી શકે છે.

પ્રશ્ન : 4 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો.

(1) વૈશ્વિકરણનો અર્થ આપી તેની મહત્વની બાબતો જણાવો.

➤ વૈશ્વિકરણનો અર્થ : વૈશ્વિકરણ એટલે દેશના અર્થતંત્રને વિશ્વના અર્થતંત્ર સાથે વધુ ને વધુ સાંકળવાની પ્રક્રિયા. વૈશ્વિકરણમાં દેશ દુનિયાના દેશો સાથે આર્થિક સંબંધો વધારી દેશના અર્થતંત્ર પર મુકેલા અંકુશો કુમશઃ નાભૂદ કરે છે અને આત્મનિર્ભરતાની દિશા ખોલે છે. વૈશ્વિકરણ માટેની મહત્વની બાબતો : - આયાત-નિકાસ કરવાની પદ્ધતિ સરળ બનાવવામાં આવી. રૂપિયાના અન્ય દેશોના ચલણ સાથેના વિનિમય દરને કુમશઃ મુક્ત બનાવી હુંડિયામણાના ખરીદ-વેચાણને સરળ બનાવાયું. દેશના અર્થતંત્રમાં સીધા

વિદેશી મૂડીરોકાણને મુક્ત બનાવાયું. દેશના ઉધોગકારો, રોકાણકારોને અન્ય દેશો સાથે આર્થિક વ્યવહારો કરવાની છૂટ આપવામાં આવી. રાજ્યએ દેશના, વિદેશના ઉત્પાદકો, રોકાણકર્તાઓ માટે તટસ્થ નીતિનો અમલ કર્યો. અન્ય દેશો સાથેના સાંસ્કૃતિક-સામાજિક સંબંધો સરળ બન્યા.

(2) પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણનો અર્થ આપી તેનું સ્વરૂપ જણાવો.

➤ પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણનો અર્થ : જ્યારે વિદેશી સંસ્થાઓ દેશના અર્થતંત્રમાં વસ્તુ કે સેવાના ઉત્પાદન કે વેચાણનાં ક્ષેત્રોમાં સીધું જ મૂડીરોકાણ કરે છે, તેને પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ કહે છે. પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણમાં વિદેશી રોકાણકારો રાજ્ય કે ખાનગી કંપનીના શેર ઘરીદી

પ્રત્યક્ષ ભાગીદારી કરી શકે છે અથવા તો પોતે જ ઉધોગ સ્થાપી તેના માલિક બની શકે છે. પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ બે રીતે થઈ શકે છે :

- (1) વિદેશી સંસ્થાકીય મૂડી રોકાણ (FII) વસ્તુ કે સેવાના ઉત્પાદનમાં કે ધંધાની સ્થાપનામાં રોકાણ કરવાને બદલે દેશના નાણાંબજાર કે મૂડીબજારમાં શેર કે બોન્ડ ખરીદવામાં રોકાણ કરે છે.
- (2) વિદેશી રોકાણકર્તા દેશમાં વસ્તુ કે સેવાના ઉત્પાદનમાં વ્યુહાત્મક ભાગીદારી કરી પોતાના ઉધોગ સાથે સાંકળે છે અને તેનો વિકાસ કરે છે.

પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણનું સ્વરૂપ : પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ સીધા મૂડીરોકાણ અને નવી ટેકનોલોજી સ્વરૂપે આવે છે. તે થંત્રો, ટેકનોલોજી, કાચો

માલ કે સંપત્તિના સ્વરૂપમાં વધુ સ્થિર હોય છે. તે સીધું ૪ રોકાણ હોવાથી સરકારે વિદેશી કરજ લેવું પડતું નથી. તે કાર્ય સંસ્કૃતિ ઉભી કરે છે.

(3) ભારતમાં વિદેશ વ્યાપારનીતિ સામેના પડકારો જણાવો.

- ભારતમાં વિદેશ વ્યાપાર નીતિ સામેના પડકારો નીચે મુજબ છે :
આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પર્ધા સામે ઘર આંગણાના ઉદ્યોગોને રક્ષણ આપવા આયાતો પર અંકુશ રાખવાની જરૂરિયાત. ઘરેલું ઉદ્યોગમાં ઉત્પાદન વધારવું અને ટેકનોલોજી, યંત્રો, પૂરક યંત્રો તથા સંશોધનની આયાતોનું પ્રમાણ નક્કી કરવું. વિદેશી હુંડિયામણાની બચત કરવા બિનજરૂરી ચીજવસ્તુની આયાત પર અંકુશ મૂકવો. આયાતોની ચુકવણી માટે જરૂરી હુંડિયામણ કમાવા માટે

નિકાસોને પ્રોત્સાહન આપવું. ધરેલુ વસ્તુઓ ગુણવત્તાના આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારમાં ટકી શકે તે માટેની વ્યુહરચના નક્કી કરવી. નાના અને ગૃહ ઉદ્યોગોના ઉત્પાદન તથા વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું.

(4) વૈશ્વિકીકરણ પછીની વિદેશ વ્યાપાર નીતિ સમજાવો.

➤ 1991થી ભારતે આર્થિક નીતિઓના પરિવર્તનથી વિદેશ વ્યાપાર નીતિ સંરક્ષણાત્મકને બદલે મુક્ત વ્યાપાર તરફી બનાવી. સીધા વિદેશી મૂડીરોકાણની છૂટ આપવામાં આવી. ખાનગીકરણને લીધે વિદેશી કંપનીઓ દેશમાં વસ્તુ કે સેવાઓનું ઉત્પાદન અને વેચાણ કરી શકે છે. ભારતને વૈશ્વિકીકરણના લાભ મળતાં તેની બીજા દેશોમાં નિકાસ વધી. 1991 પછી

વિદેશ વ્યાપાર નીતિ આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારમાં દેશનો હિસ્સો વધે તે રીતે
ઘડવામાં આવી. 1995 માં ભારત વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન(WTO)નું સભ્ય બન્યું
અને તેના માર્ગદર્શન મુજબ વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં ફેરફાર થતા રહ્યા.

(5) આર્થિક સુધારાની પ્રતિકૂળ અસરો જણાવો.

➤ આર્થિક સુધારાઓને કારણે ભારતના અર્થતંત્ર પર થયેલી કેટલીક પ્રતિકૂળ
અસરો નીચે મુજબ છે :

(1) બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ સામે નાના પાયાના અને ગૃહઉદ્યોગો ટકી શક્યા
નહીં અને તેમને ભારે નુકસાન થયું.

(2) ખાનગીકરણ અને વૈક્ષિકીકરણને કારણે દેશના ઉત્પાદકોને

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પર્ધાનો સામનો કરવો પડ્યો, જેથી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગોને નુકસાન પહોંચ્યું.

- (3) જાહેર સેવાઓ અને પાયાની સેવાઓ મોંધી બની.
- (4) આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં રૂપિયો નબળો થતાં આચાત ખર્ચ કે વધ્યું.
- (5) વિકસિત દેશોનાં નિયંત્રણોને લીધે વિદેશ વ્યાપારના મળવા જોઈતા લાભો દેશને મળ્યા નહીં.
- (6) ખાનગી કરણને લીધે મોટા પાયાના ઉદ્યોગો સ્થપાતાં તેમને જરૂરી માળખાકીય સુવિધાઓ મળી શકી નથી. પરિણામે તેમનો વિકાસ નિયંત્રિત રહ્યો.

- (7) આર્થિક અસમાનતામાં ખૂબ વધારો જોવા મળે છે.
- (8) જીવનજરૂરી વસ્તુઓની સામે મોજશોખની વસ્તુઓના ઉત્પાદન અને વેચાણ વધ્યાં છે.
- (9) દેશના સામાજિક, સાંસ્કૃતિક વારસાને નુકસાન થઈ રહ્યાં છે.

પ્રશ્ન : 5 નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વેક જવાબ આપો.

(1) વિકાસમાન ભારતીય અર્થતંત્રનાં લક્ષ્ણો સમજાવો.

- ઉદારીકરણનો અર્થ : ઉદારીકરણ એટલે સરકારી અંકુશ અને નિયમોને કમશા: ઓછા કરીને બજારતંત્ર દ્વારા આર્થિક નિર્ણયો લેવાય તેવી વ્યવસ્થા ઉભી કરવી. બધી જે આર્થિક નિર્ણયો સરકાર લે તેને બદલે ગ્રાહકો, ઉત્પાદકો, વેપારીઓ વગેરે પોતપોતાના નિર્ણયો લે તે ઉદારીકરણ છે. ઉદારીકરણની નીતિમાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર અને વેપાર નીતિને લગતા આર્થિક સુધારા મહત્વના હતા. જેમાં નીતિનું હાઈ બજારતંત્ર સરકારના અંકુશોથી શક્ય તેટલું મુક્ત થાય તે છે. ભારતમાં ઉદારીકરણ નીતિ હેઠળ થયેલા

આર્થિક પરિવર્તનો (સુધારાઓ) નીચે મુજબ છે : (1) જાહેરક્ષેત્ર માટે અનામત રાખવામાં આવેલા ઉદ્યોગોની સંખ્યા ઘટાડીને ૩ કરવામાં આવી છે.

(2) સંરક્ષણ, શસ્ત્રસામગ્રી, એરકાફ્ટ અને યુદ્ધજહાજો, અણુ ઉદ્યોગ અને રેલવે પરિવહન સિવાયના બાકી બધા ઉદ્યોગો અને સેવાઓનાં ક્ષેત્રો કમશા: ખાનગીક્ષેત્ર માટે ખુલ્લો મૂકવાની નીતિ અમલમાં આવી છે. (3) કેટલાક જોખમવાળા અને પર્યાવરણની રીતે સંવેદનશીલ ઉદ્યોગો સિવાય બાકીના બધા ઔદ્યોગિક એકમોને પરવાના પ્રથામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે.

(4) અધિક સત્તાનું કેન્દ્રીકરણ અને ઇજારાશાહી અટકાવવાના હેતુથી

Monopolies and Restrictive Trade Practices Act (MRTP) અન્વયે મોટાં

ઓધોગિકને રોકાણ કરવા માટે લેવી પડતી પરવાનગી રે કરવામાં આવી છે. MRTP Actને Competition Actમાં બદલવામાં આવ્યો. (5) FERA માંથી Restriction શબ્દ હટાવીને Management શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો. અર્થાત FERAનું સ્થાન FEMA એ લીધું. (6) વિદેશી મૂડીરોકાણ માટે આપમેળે પરવાનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી (7) નાના કદના ઉદ્યોગમાં રોકાણ માટેની મર્યાદા પણ વધારવામાં આવી છે. ભારતમાં ઉદારીકરણની નીતિની અસરો : (1) ઉદ્યોગો પ્રત્યે ખૂબ ઉદાર વલણ અપનાવવામાં આવ્યું છે. સરકારી અંકુશો તેમજ નિયંત્રણોથી બજારતંત્ર મુક્ત બન્યું છે. (2) જાહેરક્ષેત્ર પરનું અવલંબન ધર્યું છે. ખાનગીક્ષેત્રના વિકાસ માટે નવી તકોનું સર્જન થયું છે.

(3) સરકારનું કાર્યક્ષેત્ર મર્યાદિત બન્યું છે. (4) અર્થતંત્રમાં સરકારનો હસ્તક્ષેપ ઘટવાથી તેની કાર્યક્ષમતા વધશે અને આર્થિક વિકાસનો દર પણ વધશે એવી અપેક્ષા છે. (5) વર્તમાન સમયમાં સમાજવાદી અને સામ્યવાદી દેશોમાં પણ ઉદારીકરણની નીતિ અપનાવવામાં આવી રહી છે. (6) હવે આર્થિક નિર્ણયો લેવામાં સરકારને બદલે બજારતંત્ર વધુ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

(2) ભારતમાં 1991થી કરવામાં આવેલા આર્થિક સુધારાની અસરો જણાવો.

➤ ભારતમાં 1991થી કરવામાં આવેલા આર્થિક સુધારાઓ ઉદારીકરણ, ખાનગીકરણ અને વૈશ્વિકીકરણને કારણે જે નવી આર્થિક નીતિ અપનાવી

તેથી આર્થિક નિર્ણયોમાં માંગ-પુરવઠાનાં પરિબળોનું મહત્ત્વ વધ્યું છે.
રાજ્યના અંકુશો ઓછા થવાને કારણે ઉત્પાદન, મૂડીરોકાણ અને વહેંચણી
આર્થિક પરિબળો દ્વારા નક્કી થઈ. પરિણામે અર્થતંત્ર પર કેટલીક સાનુકૂળ
અને પ્રતિકુળ આર્થિક અસરો થઈ છે, જે નીચે પ્રમાણે છે : આર્થિક સુધારાની
સાનુકૂળ અસરો : - (1) દેશના ગ્રાહકોને આંતરરાષ્ટ્રીય ગુણવત્તાવાળી
વસ્તુઓ સસ્તા દરે સહેલાઈથી મળતી થઈ. (2) ભારતની નિકાસોમાં વધારો
થયો અને દેશના હુંડિયામણા ભંડોળમાં વધારો થયો. (3) સીધાં વિદેશી
મૂડીરોકાણ વધતાં રાજ્યનાં વિદેશી દેવાં ઓછાં થયાં. (4) રોકાણો વધતાં
ખાનગીક્ષેત્રોનો વિકાસ થયો. પરિણામે ઉત્પાદનવૃદ્ધિ થઈ અને બેકારી ઘટી.

- (5) ભ્રષ્ટાચાર, અમલદારશાહી, વિલંબિત નિર્ણયો, જડતા કમશઃ હળવા બન્યા. (6) ઉપેક્ષા પામેલાં ક્ષેત્રોને ખાનગી મૂડીરોકણ દ્વારા વેગ મળ્યો.
- (7) અન્ય દેશો સાથેના રાજકીય, સામાજિક-સાંસ્કૃતિક સંબંધો મજબૂત બન્યા.
- (8) સાધનોની ગતિશીલતા વધવાને કારણે વસ્તુઓ અને સેવાઓની સગવડો વધી અને તેમાં વિવિધતા જોવા મળી. આર્થિક સુધારાની પ્રતિકૂળ અસરો :
- (1) બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓની હરીફાઈને લીધે નાના પાયાના ઉદ્યોગો અને ગૃહઉદ્યોગો ટકી ન શકતાં તેમને ભારે નુકસાન થયું. (2) ખાનગીકરણ અને વૈશ્વિકીકરણ સાથે શરૂ થતાં દેશના ઉત્પાદકોને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પર્ધાનો સામનો કરવો પડ્યો પરિણામે ઉદ્યોગોને નુકસાન થયું. (3) ખાનગીકરણને

લીધે જહેર સેવાઓને મળતી સબસિડી ઘટતાં જહેર સેવાઓની સુવિધા મોંધી બની. (4) ભારતીય ચલણ આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં નબળું પડતાં આયાત ખર્ચમાં

ખૂબ વધારો થયો. (5) વિકસિત દેશોની ભારતીય વસ્તુઓ અને સેવાઓ પરનાં નિયંત્રણોને લીધે ભારતના વિદેશ વેપારને નુકસાન પહોંચ્યું. (6) ખાનગીકરણને કારણે પાયાના ઉદ્યોગોનો ઘણો વિકાસ થયો, પરંતુ તેમને માટે જરૂરી કાચો માલ અને માટ્રાકીય સુવિધાઓ મળી નહીં. (7) આર્થિક અસમાનતામાં ખૂબ વધારો થયો છે. (8) જીવનજરૂરી વસ્તુઓ કરતાં મોજશોખની વસ્તુઓનાં ઉત્પાદન અને વેચાણ વધ્યાં છે. (9) દેશના અન્ય દેશો સાથેના સામાજિક-સાંસ્કૃતિક વારસાને અસર થવાથી તેમને નુકસાન થયું.

(3) ખાનગીકરણમાં અર્થ આપી તેની પ્રક્રિયા સમજાવો.

➤ ખાનગીકરણનો અર્થ : ખાનગીકરણ એટલે ઔદ્યોગિક માલિકીનું જાહેર ક્ષેત્રમાંથી ખાનગીક્ષેત્રમાં હસ્તાંતરણ. જાહેરક્ષેત્રના ઉદ્યોગોની માલિકી અને સંચાલન પૂર્ણરૂપે અથવા આંશિકરૂપે ખાનગીક્ષેત્રને સોંપવાની પ્રક્રિયા એટલે ખાનગીકરણ. ખાનગીકરણની પ્રક્રિયા:

ખાનગીકરણ નીચે મુજબ થઈ શકે:

1. વિમૂડીકરણ દ્વારા : વિમૂડીકરણ એટલે જાહેરક્ષેત્રના ઉદ્યોગમાંથી રાજ્ય પોતાનો ફાળો ઓછો કરીને કે પાછો ખેંચીને ખાનગીક્ષેત્રને વેચે છે.

વિમૂડીકરણની પ્રક્રિયા બે રીતે થઈ શકે.

A. સંપૂર્ણ વિમૂડીકરણ : જ્યારે જાહેરક્ષેત્રના તમામ શેર ખાનગીક્ષેત્રને વેચી દેવામાં આવે ત્યારે તેને માલિકીનું સંપૂર્ણ હસ્તાંતરણ કે સંપૂર્ણ વિમૂડીકરણ કહે છે.

B. અંશતઃ વિમૂડીકરણ: જ્યારે જાહેરક્ષેત્રના 29 % કે 49 % શેર ખાનગીક્ષેત્રને વેચી દેવામાં આવે ત્યારે તે અંશતઃ વિમૂડીકરણ કહે છે.

નાના પાયાનું વિમૂડીકરણ : જ્યારે જાહેરક્ષેત્રના 51 %થી ઓછા શેર ખાનગીક્ષેત્રને વેચી દેવામાં આવે ત્યારે તેને નાના પાયાનું વિમૂડીકરણ કહે છે.

મોટા પાયાનું વિમૂડીકરણ : જ્યારે જાહેરક્ષેત્રના 51 % થી વધુ શેર વેચી દેવામા આવે વારે તેને મોટા પાયાનું વિમૂડીકરણ કહે છે.

2. જહેર ક્ષેત્ર માટે અનામત ઉદ્યોગોની સંખ્યા ઓછી કરી ખાનગીક્ષેત્રની વ્યાપ વધારવો: માત્ર અણુ ઊર્જા, અણુ ઊર્જા માટેના નિયંત્રિત સાધનો તથા રેલ્વે રાજ્ય માટે અનામત રાખી બાકીના જહેર અનામત રાખવામાં આવેલ તંત્રી ખાનગી મૂડીરોકાણ માટે ખુલ્લા મુકવામાં આવ્યા.
3. જહેર-ખાનગી સંયુક્ત માલિકીના ઉદ્યોગો સ્થાપીને રાજ્ય હસ્તકના કેટલાંક ક્ષેત્રોમાં ખાનગી રોકાણકારોને કામ કરવાની છૂટ આપી ખાનગીકરણ કરવામાં આવ્યું.

Thanks

For watching